

УДК 364.442.6:329.1/6



**Москаленко В.В.**, Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили

**Москаленко Віра Володимирівна**, 1979 р.н. Закінчила з відзнакою історичний факультет Миколаївського державного педагогічного університету. Навчалась в Українському науково-дослідному інституті Гарвардського університету (США). Аспірант, заступник керівника департаменту післявузівської підготовки Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили. Наукові інтереси пов'язані з соціальною політикою та соціальним захистом.

## **Вплив ідеологічних факторів на формування і розвиток систем соціального захисту**

*У статті аналізуються погляди на теоретичне та практичне втілення соціального захисту в різних політичних ідеологіях (консервативній, ліберальній та соціал-демократичній). Робиться спроба виявити й оцінити вплив ідеологічних факторів на формування й розвиток систем соціального захисту.*

*The article deals with the opinions about the theoretical and practical aspects of social security in different political ideologies (conservative, liberal and social-democratic). The author makes an attempt to reveal and assess the influence of ideological factors on the forming and development of the social security systems.*

**К**ОНЦЕПЦІЯ соціального захисту займає одне з центральних місць в ідеологічних системах всіх політичних сил сучасності. Соціальний захист – це той політичний інструмент та засіб впливу, реалізація якого не може відбуватися в ізоляції від соціального та політичного контексту, і на державному рівні розвиток системи соціального захисту завжди пов'язаний з певними ідеологічними поглядами. З'ясування основних тенденцій в цій сфері, вивчення ідеологічного впливу, як практичного, так і суто декларативного, на системи соціального захисту має значення як для розуміння самої сутності, природи соціального захисту, законів його еволюції та майбутнього прогнозування, так і для визначення стратегії України в цій сфері, а також вибору такої соціальної моделі та її ідеологічного підґрунтя, яка б найбільше відповідала вимогам часу.

Метою статті є з'ясування впливу ідеологічних факторів на формування і розвиток систем соціального захисту. Автором робиться спроба досягнути цієї мети шляхом компаративного аналізу поглядів на соціальний захист в різних політичних ідеологіях, а також, певною мірою, через аналіз практичної діяльності західноєвропейських “партій влади” в сфері соціального захисту.

Зважаючи на те, що проблема соціального захисту є невід'ємною частиною загаль-

ного дискурсу соціальної державності, в статті приділяється велика увага аналізу ідеологічного впливу на такі компоненти цього дискурсу, як соціальна держава (в першу чергу); держава загального добробуту; соціальна політика; проблеми досягнення соціальної справедливості, необхідної міри державного втручання в соціальну та економічну сфери, відповідальності держави за добробут своїх громадян, пріоритетів державного патерналізму, колективізму чи індивідуалізму, міри державної відповідальності, співвідношення державних та ринкових регуляторів.

У статті використано результати досліджень як українських, так і закордонних авторів. У своїх роботах такі дослідники, як А. Громико, А. Сіпенко, В. Торлопов, Р. Speaker, L. Mead, G. Wil вивчають широке коло питань щодо еволюції соціальної державності в сучасному світі, трансформації соціальної політики та соціального захисту. Водночас недостатньо вивченими залишаються проблеми ідеологічних детермінант формування й розвитку систем соціального захисту. В цілому соціальний захист як політична категорія залишається темою мало дослідженою, особливо у вітчизняній політологічній науці.

Найвпливовішими в сучасному світі є консервативні, ліберальні та соціал-демократичні ідеологічні уявлення щодо

соціального захисту.

Варіант класичного консерватизму не передбачав ніякого соціального захисту або соціальних гарантій, і тільки загроза революційних рухів могла спричинити деякі поступки. Соціальний захист привертав увагу лише в тих випадках, коли ця сфера могла вплинути на суспільний порядок. Як пише П. Спікер, один британський консерватор прокоментував, відзначаючи доповідь У. Беверіджа: “якщо не дати людям соціальної реформи, то вони віддячать вам революцією” [1]. Однак в подальшому консерватизм, а точніше неоконсерватизм, дещо змінив своє ставлення до соціального захисту.

В ХХ ст. “нові консерватори” заявили про себе та постали як інтелектуальна та політична сила в 70-ті роки, а в кінці 70-х – на поч. 80-х років у багатьох країнах відіграли визначну роль, досягли як найбільшого економічного росту у західноєвропейських країнах, так і підйому національної самосвідомості. Перемоги неоконсерваторів були у великій мірі пов’язані із кризою соціальної державності та загальним незадоволенням “експансією” соціального захисту в західноєвропейських країнах. На противагу прихильникам соціальної держави з її розвинутою системою соціального захисту неоконсерватори висувають принципи вільного ринку та жорсткого обмеження ролі держави в економічній та соціальній сферах.

Неоконсерватори наголошували на тому, що розростання “держави добробуту” в повоєнні десятиріччя призвело до радикального перекосу на користь суспільного сектора за рахунок приватного, проникнення держави в економічне та соціальне життя суспільства призвело до стримання ініціативи приватного підприємництва, яке визначає динаміку росту. Між тим як функції держави повинні обмежуватись “законними інституційними рамками, в яких люди можуть переслідувати особисті цілі” [2]. Вихід із кризи – в скороченні державного втручання, розгортанні ринкових сил, децентралізації та приватизації суспільного сектора, зменшенні витрат на програми соціальної допомоги.

Щоб запобігти соціальній несправедливості та в якості протидії гаслу “рівності результатів”, неоконсерватори висувають ідею “рівності можливостей”,

яку західне суспільство повинно надати всім своїм громадянам. “Консерватори цілком слушно роблять наголос на рівності можливостей, а не результатів. Отже, консерваторам підходить метафора щодо спортивного змагання: всі члени суспільства повинні бути рівними на лінії старту, а переможцями в змаганнях виходять найбільш працелюбні та найбільш цілеспрямовані індивідууми” [3]. На думку теоретика неоконсерватизму Дж. Вілла, деякі форми нерівності – це необхідний елемент здорової соціальної політики та передумова формування бажаних соціальних цілей. Суспільство, яке прагне забезпечити швидке економічне зростання з допомогою здебільшого ринкових механізмів, повинно надати відповідне винагородження тим, хто вироблює багатство, а це значить, що воно заохочує нерівність [4].

Використовуючи такі положення, неоконсерватори виступають за скорочення витрат на соціальний захист на користь накопичення капіталу. Вони впевнені, що у відновленні принципів вільного ринку були б зацікавлені як багаті, так і бідні, оскільки швидкі темпи росту економіки, характерні для ринкових відносин, сприяли б зростанню загального добробуту [5]. В такому випадку державі необхідні б були лише незначні засоби для забезпечення тих категорій людей, які дійсно не в змозі працювати [6].

Отже, за неоконсервативним світоглядом, лише ринкова економіка, позбавлена надмірного державного втручання у вигляді розгалуженої системи соціального захисту, надає всім громадянам рівні можливості. Прихильники “режимів соціального захисту”, за неоконсерваторами, недооцінили роль ринку як регулятора в забезпеченні добробуту громадян. Такі проблеми людства, як жебрацтво, безробіття, є невід’ємними складовими існування суспільства і запобігти їм неможливо в принципі, закони ринкової економіки незмінні, а створення “режимів соціального захисту”, тобто західноєвропейських соціальних держав із розвиненими системами соціального захисту вступає у протиріччя із природним порядком. До того ж неоконсерватори критикують опонентів за те, що ті роблять акцент на правах, а не обов’язках: інакше кажучи, “що

моя країна може зробити для мене”, а не “що я можу зробити для країни” [7].

Віра прихильників сильної соціальної державності з відповідною системою соціального захисту в те, що її механізми можуть змінювати суспільне буття, робити його більш рівноправним, справедливим, зменшувати або ліквідувати жебрацтво, видається неоконсерваторам наївною і навіть небезпечною, а прагнення до рівності через систему соціального захисту – утопічним устремлінням, приреченим з самого початку на поразку.

На думку неоконсерваторів, державні соціальні програми більше шкодять суспільству, ніж дають користі, оскільки об'єктивно призводять до зловживання соціальною допомогою. Наприклад, страхування при безробітті не сприяє наполегливим пошукам праці з боку тих, хто її позбавлений, і, взагалі, кожна людина повинна передусім сама поліпшувати і дбати за власний добробут, не перекладаючи відповідальність за свій добробут на державу. Завжди існує небезпека, що в надії на допомогу з боку держави люди будуть прикладати менше зусиль для досягнення успіху в житті, між тим як консервативна свідомість непримиренна до утриманської психології.

В найбільш повному вигляді відповідна політика реалізовувалась під час майже двох десятиліть правління неоконсерваторів – між 1979 і 1997 роками, особливо прем'єрство Маргарет Тетчер (1979-1990) призвело до суттєвих змін у політиці соціального захисту. Відбулася посиленна “комерціалізація” соціальної сфери – приватизація системи надання соціальних послуг, перехід на контрактне залучення недержавних організацій до надання послуг, упровадження “квазі-ринку” соціальних і медичних послуг. Британія часів Маргарет Тетчер була країною з найменшим у Європі профспілковим рухом, найнижчим рівнем захищеності на ринку праці й високим ступенем гнучкості цього ринку [8]. Також послідовне втілення неоконсервативна концепція соціального захисту знайшла в ФРН під час знаходження при владі християнських демократів.

Однак сьогодні вже практично не є можливим чітко виокремити неоконсервативну політику соціального захисту через те, що ідеологічні гасла дуже часто виявляються суто декларативними, і на практиці лідери

західних неоконсервативних “партій влади” все ж таки не проводять відповідні скорочення соціального захисту через те, що дії уряду в сфері соціального захисту – це величезний засіб впливу на електорат та інструмент отримання підтримки певного політичного курсу.

Дійсно, незважаючи на неоднозначні оцінки та тенденції, можна говорити про те, що сьогодні системи соціального захисту зберігають “статус кво”: існують саме в тому вигляді, який необхідний урядам країн, щоб, з одного боку, не втратити підтримку електорату (тобто програми не скорочуються), а з іншого, ці програми й не посилюються через економічні ризики. Скорочення програм соціального захисту не є позитивним моментом оцінювання політики влади в сучасному світі. Так, наприклад, як зауважує російський науковець В.А. Торлопов, поразка християнських демократів на виборах в 1998 році, яка значною мірою була пов'язана з незадоволенням реформами в соціальній сфері, довела, наскільки політично небезпечною в умовах демократії є спроба зменшити сферу діяльності соціальної держави, знизити якість послуг, навіть якщо це необхідно для подальшого стабільного економічного розвитку країни [9].

Особливу увагу неоконсерватори приділяють ролі недержавного сектора в забезпеченні соціального захисту, розвитку партнерських відносин між державою, приватним сектором, громадськими та добродійними організаціями. “Приватне соціальне обслуговування повинно заохочуватися, конкуренція приватного сектора з державним має свої як економічні, так і соціальні переваги” [10].

Інший світоглядний спосіб реалізації соціального захисту – це його втілення в рамках неоліберальної ідеології, що має за вихідні такі класичні принципи, як необмежена свобода підприємництва і торгівлі, парламентський державний устрій, плюралістична демократія, широкі свободи для індивідів у політичній, економічній та інших сферах життя суспільства.

Один з основних постулатів класичного лібералізму – абсолютна свобода індивіда в економічній сфері. Звідси – повне заперечення втручання держави в соціальну сферу (концепція держави – “нічного сторожа”), виступ за повну свободу. Тільки повна свобода, за класичними ліберальними

поглядами, забезпечить громадянам держави такі умови, які б дали змогу найбільшою мірою реалізувати свої здібності.

На початку ХХ ст. на заміну цій старій доктрині невтручання, яка належала традиційному лібералізму, почав формуватися “новий лібералізм”, неолібералізм з його ідеєю соціально-політичної держави, яка бере на себе відповідальність за кожну людину і покликана забезпечити “загальне благо” всього народу.

Неолібералізм став конструктивною відповіддю на критику ортодоксальної ліберальної держави, яка виявилася нездатною захистити громадян від ринкових ризиків, гарантувати право на соціальний захист і таким чином забезпечувати безпеку в жорстких умовах ринкової економіки.

Прихильники класичної держави ліберального типу, теорії *laissez-faire* – державного невтручання, були впевнені, що ринок – це самодостатній механізм, і капіталізм здатний розвиватися самостійно. Допомога держави в функціонуванні економіки розглядалася як зайва, більш того, шкідлива, такою ж зайвою була і відповідальність держави за негативні наслідки ринку (наприклад, безробіття з незалежних від робітника причин). Однак положенням класичної ліберальної теорії суперечила сама діяльність індустріального суспільства з його катаклізмами. Саме соціальні катаклізи, такі, як, наприклад, Велика депресія 1930-х рр. із появою мільйонів безробітних, змінили відношення до державної відповідальності, показали, що ідеалізація індивідуалізму, погляд на розвиток суспільства як на процес виживання найбільш пристосованих індивідуумів (теорія “природного добору” соціального дарвінізму), не є світоглядом цивілізованого соціуму, а головне, не є ефективним шляхом розвитку економічної та соціальної сфер суспільства.

Реформи “нового лібералізму” в сфері соціального захисту та перегляд традиційного світогляду мали на меті уникнення суспільних катаклізмів, досягнення соціальної стабільності і злагоди, і здебільшого вони виправдали своє призначення в Європі.

Певним чином неолібералізм був започаткований в політиці “нового курсу” Ф.Д. Рузвельта, в подальшому дістав розвитку у роки Другої світової війни, в повоєнні роки прихильники неолібералізму відстою-

вали принципи соціальної державності та розвиненої системи соціального захисту, неокейнсіанська модель панувала в західноєвропейських країнах до кризи соціальної державності середини 70-х років.

Однак із цією кризою “режимів соціального захисту” 70-х рр. ХХ ст. неоліберали дещо змінили свої погляди щодо міри втручання держави в соціальну сферу. Їхні погляди щодо соціального захисту стали більш зваженими, поміркованими. З’явилися ідеї щодо децентралізації, скорочення державного сектора, необхідності перегляду системи соціального захисту. Хоча мова не йшла про “демонтаж” системи соціального захисту соціальної держави, як у консерваторів, неоліберали почали висувати гасла збільшення контролю за її витратами, припустимості лише поміркованого, вельми дозованого втручання держави в соціальну сферу. Адаже в сучасних умовах, за неолібералами, соціальна держава вже нездатна фінансувати коштовну систему соціального захисту. В той же час “держава добробуту” нового стилю залишається для неолібералів основоположним елементом свободи суспільства.

Можна говорити про такі ознаки неоліберального типу політики соціального захисту, як помірковане, вельми дозоване втручання держави в соціальну сферу, адресність соціального захисту, розширення системи соціального страхування, активна та динамічна політика прибутків. Така політика спрямована на створення системи соціального захисту, яка б, з одного боку, деякою мірою пом’якшувала соціальну нерівність, а з другого, робила це таким чином, щоб це не заважало трудовій мотивації населення; розмір допомог нужденним не повинен перевищувати певної межі з тим, щоби сприяти бажанню працювати як з боку реципієнтів цих допомог, так і взагалі всього населення.

Свобода як основна цінність цивілізованого суспільства залишається основоположним каменем неолібералізму, і саме з цією цінністю пов’язане негативне відношення неолібералів до надмірного розростання систем соціального захисту.

Визнаючи правомірність існування розвиненої системи соціального захисту, неоліберали, однак, занепокоєні тим, що сама концепція соціального захисту неодмінно пов’язана з ідеєю перерозподілу. З точки зору неолібералів, більшість соціалістів

прагнуть реалізувати по суті механістичний підхід, беручи гроші у одних груп і даючи їх іншим; цей підхід або не враховує реального положення речей, або заважає свободі громадянина. Неоліберали наголошують на тому, що в реальності дуже багато заходів, пов'язаних з перерозподілом в сфері оподаткування, в подальшому виявились бездіяльними, а результатом стала всезагальна зрівнялівка, доповнена обмежуванням свободи.

В цілому, за висловом В.А. Торлопова, головний рецепт, який пропонують неоліберали для лікування хвороб соціальної держави, може бути сформульований стисло: менше держави, більше децентралізації [11].

Соціал-демократична ідеологія зробила вагомий внесок у теорію та практику держави добробуту, виробила найбільш розвинену модель соціального захисту, через що соціал-демократичний тип соціального захисту нерідко називають патерналістським, а соціал-демократію часто ототожнюють з розвинутою соціальною політикою, сильною системою соціального захисту.

Чільне місце в соціал-демократичній ідеології займають проблеми справедливості та рівності, принципи єдності суспільства, подолання соціального відчуження, максимальне пом'якшення негативних наслідків структурних зрушень. Рівність означає рівну цінність всіх людей і є неодмінною умовою вільного розвитку як окремої особистості, так і всього суспільства; свобода виявляється в тому, що кожний має право бути вільним від політичного примушення, діяти у відповідності зі своїми цілями та індивідуальними можливостями, дотримуючись при цьому солідарності. Солідарність – загальний принцип спільності людства є дуже важливим в соціал-демократичній ідеології, поряд із справедливістю.

Створення “режимів соціального захисту” в 50-70-ті рр. ХХ ст. пов'язане саме із перебування соціал-демократичних партій у владі в Західній Європі. Результатами діяльності соціал-демократичних урядів стало створення дієвого державного сектора економіки, збільшення частки національного доходу.

Так, Соціал-демократична партія Швеції знаходилась у владі від початку 1930-х рр. до середини 1970-х рр., і її діяльність пов'я-

зана з поступовою реалізацією соціально-економічних реформ. До середини 70-х рр. шведським соціал-демократам вдалося досягти значних успіхів, зокрема в сфері соціального захисту. Якщо в 1950-ті роки на соціальні цілі витрачалось приблизно 10% національного прибутку, то в 1970-ті рр. – 33% [12].

Треба сказати, що соціал-демократична політика щодо соціального захисту зазнала деяких змін після кризи держави добробуту в 70-80-х рр. ХХ ст. Більше місця в світогляді соціал-демократів почали займати питання співвідношення соціальних витрат та економічного потенціалу, роль ринкових та комерційних механізмів. Зокрема, 1990-ті роки нерідко сприймаються як час зникнення «шведського соціалізму». Одна з причин цього – результати виборів: у цей час соціал-демократи Швеції двічі мали найгірші результати на виборах: 37,6 відсотка голосів в 1991 р. та 36,6 відсотка голосів в 1998 р. [13]. В цей час були проведені значні скорочення в системі соціального страхування, асигнуваннях на медичне обслуговування та школу.

Згідно із соціал-демократичними поглядами, ефективна система соціального захисту та соціальна політика мають самостійне значення. Соціальна політика повинна забезпечувати надійний захист індивіда від негараздів, неминуче пов'язаних із ринковою економікою – злиднів, безробіття, бідності з незалежних від робітника причин. Через ефективну систему соціального захисту можна втілити уявлення про соціальну справедливість, рівність та солідарність.

Соціальний захист, згідно із соціал-демократичними поглядами, – це відповідальність всього суспільства за кожну окрему людину, його рівень свідчить про свідомість, зрілість соціуму, здатність суспільства взяти на себе обов'язки по утриманню тих, хто цього потребує. Саме через соціальний захист суспільство виявляє свою цивілізованість, рівень солідарності, пом'якшує соціальну диференціацію.

Однак, як і при розгляді неоконсервативної стратегії соціального захисту, можна констатувати, що на практиці відбувається значне розходження між теоретичними постулатами та практичною діяльністю “партій владі”. Так, у вересні 1998 року на зміну 16-річному перебуванню у владі кон-

серватора Гельмута Коля прийшла Соціал-демократична партія Німеччини. Незважаючи на прихід до влади під соціал-демократичними гаслами, канцлер Герхард Шредер почав проводити політику жорсткої економії державних коштів, скоріше неоліберальну, аніж соціал-демократичну.

Саме з його подачі, а також міністра фінансів Г. Ейфеля, у бюджеті на 2000 рік різко скоротились державні витрати (на 30 млрд. німецьких марок). До 2005 року передбачено знизити податковий тиск на 60 млрд. німецьких марок, хоча за останні два роки податки вже були знижені приблизно на 27 млрд. марок. Планується зменшити розмір пенсій з 70 до 64% середньорічного доходу з подальшим розвитком приватного пенсійного страхування [14].

Багато точок зіткнення соціал-демократичні погляди на соціальний захист мають із соціалістичними завдяки спільному підґрунтю цих ідеологій. Однак соціал-демократія, на відміну від соціалізму, бере курс на формування соціального захисту в соціально орієнтованому ринковому господарстві.

Так, більш зважена позиція соціал-демократів у порівнянні з соціалістами відображається сьогодні в так званій концепції “третього шляху” – середнім варіантом між ринковою економікою з низьким рівнем безробіття та розвинутою соціальною інфраструктурою з високим рівнем безробіття. Можна погодитись з російським дослідником А. Громико, який зазначає, що “сутність проблем, характерних для всіх інтерпретацій “третього шляху”, полягає у складному завданні поєднати ідивідуалізацію та одночасне прагнення людей жити в зручному для них суспільстві, яке забезпечує безпеку та соціальну гармонію” [15].

Важливим елементом соціал-демократичної моделі соціальної політики взагалі та соціального захисту, зокрема, є концепція «попереджувальної соціальної політики», яка була висунута в кінці 70-х років західногерманськими соціал-демократами, і, на відміну від політики «компенсації збитків», є політикою попередження виникнення соціальних проблем. Від традиційної така політика відрізняється чотирма головними моментами:

- концентрує увагу на причинах соціаль-

них негараздів замість того, щоб пом'якшувати їх наслідки шляхом прямого втручання в робочі процеси, превентивної охорони навколишнього середовища і т.п.;

- потребує розширення поняття “соціальна політика” до всеохоплюючої суспільної політики під соціальним кутом зору;

- потребує не індивідуального підходу до соціальних проблем, а з урахуванням умов суспільного життя, які породжують ці проблеми;

- виходить з диференційованого розуміння “соціальних гарантій”, що означає урахування не тільки того, що з технічної точки зору можна здійснити через перерозподіл доходів, але й соціально-культурних детермінант “соціальних гарантій” [16].

Тобто, якщо неоконсерватори вважають, що з кризи соціальної держави треба виходити з допомогою деполітизації та деприватизації державних послуг, то прихильники “попереджувальної соціальної політики”, а отже, пов'язаного з нею особливого типу соціального захисту, потребують протилежного – поступового розширення політичного втручання, політичних засобів формування такої “активної” соціальної політики та соціального захисту.

Шлях зменшення фінансового тягаря, пов'язаного із об'ємом соціальних виплат, соціал-демократи вбачають на сучасному етапі у практиці субсидіарності – перекладанні частини цих виплат на місцеві громади, благодійні організації та фонди. У пошуках нових шляхів у розвитку соціальної політики демократи звертаються до ідей відомого соціолога Е.І. Гідденса, який вирішальну роль у суспільстві відводить соціально активному індивідууму, що повинен сам будувати своє життя, самостійно осмислювати методи вирішення складної життєвої ситуації, а до держави звертатись лише у крайньому випадку. Е.І. Гідденс підкреслює, що глобалізація охоплює не лише матеріалізований світ, але й весь соціум, який на рівні індивіда вчиться долати нові ризики за допомогою так званої “соціальної рефлексії” [17].

Отже, соціал-демократичний тип соціального захисту є найбільш розвиненим. Соціал-демократи зробили вагомий внесок у теорію та практику держави добробуту та соціального захисту, саме тому

- потребує не індивідуального підходу до соціальних проблем, а з урахуванням умов суспільного життя, які породжують ці проблеми;

- виходить з диференційованого розуміння "соціальних гарантій", що означає урахування не тільки того, що з технічної точки зору можна здійснити через перерозподіл доходів, але й соціально-культурних детермінант "соціальних гарантій" [16].

Тобто, якщо неоконсерватори вважають, що з кризи соціальної держави треба виходити з допомогою деполітизації та деприватизації державних послуг, то прихильники "попереджувальної соціальної політики", а отже, пов'язаного з нею особливого типу соціального захисту, потребують протилежного – поступового розширення політичного втручання, політичних засобів формування такої "активної" соціальної політики та соціального захисту.

Шлях зменшення фінансового тягаря, пов'язаного із об'ємом соціальних виплат, соціал-демократи вбачають на сучасному етапі у практиці субсидіарності – перекладанні частини цих виплат на місцеві громади, благодійні організації та фонди. У пошуках нових шляхів у розвитку соціальної політики демократи звертаються до ідей відомого соціолога Е.І. Гідденса, який вирішальну роль у суспільстві відводить соціально активному індивідууму, що повинен сам будувати своє життя, самостійно осмислювати методи вирішення складної життєвої ситуації, а до держави звертатись лише у крайньому випадку. Е.І. Гідденс підкреслює, що глобалізація охоплює не лише матеріалізований світ, але й весь соціум, який на рівні індивіда вчиться долати нові ризики за допомогою так званої "соціальної рефлексії" [17].

Отже, соціал-демократичний тип соціального захисту є найбільш розвиненим. Соціал-демократи зробили вагомий внесок у теорію та практику держави добробуту та соціального захисту, саме тому розвиток систем соціального захисту нерідко ототожнюється з соціал-демократичною ідеологією. Незважаючи на деяке посилення волюнтаристських тенденцій в сучасному світі, соціал-демократи впевнені в необхідності пода-

льшого посилення соціального захисту як втілення відповідальності всього суспільства за кожну окрему людину.

Таким чином, у ході компаративного дослідження поглядів на соціальний захист у різних ідеологічних системах простежено головні тенденції впливу ідеологій на формування і розвиток систем соціального захисту. Відповідно до цього впливу можна говорити про такі головні, такі основні ідеологічні типи реалізації соціального захисту, як неоконсервативний, неоліберальний та соціал-демократичний.

У спрощеному вигляді для неоконсервативного типу соціального захисту в "чистому вигляді" характерний мінімалізм, соціал-демократичний тип найбільш розвинений, а неоліберальний займає середнє положення. Для кожного типу характерна послідовна, чітка система поглядів, яка обґрунтовує певний вибір стратегії розвитку систем соціального захисту і пов'язана з категоріями соціальної державності, досягненням суспільної справедливості, необхідної міри відповідальності держави за добробут своїх громадян, пріоритетів державного патерналізму або індивідуалізму. Теоретичне виокремлення таких "ідеологічних типів" має велике значення для вивчення й розуміння еволюції систем соціального захисту, впливу політичних факторів на неї.

В той же час доводиться констатувати, що на практиці сьогодні доволі важко простежити чітку відповідність ідеологічних гасел політиці соціального захисту, що реалізується. Трансформація систем соціального захисту в останні роки підпорядковується головним чином принципам прагматизму, про що свідчать подекуди "ідеологічно невідповідні" стратегії соціального захисту західноєвропейських "партій влади".

Подальші розробки у даному напрямку дадуть змогу дослідити політичне значення і роль систем соціального захисту в сучасному світі, проаналізувати підходи до теоретичного та практичного втілення соціального захисту в різних політичних ідеологіях, з урахуванням світового досвіду та сучасних тенденцій обґрунтувати ідеологічні орієнтири, шляхи заповнення "білих плям" в сфері соціального захисту для України.

### Література

1. Спікер П. Соціальна політика: теми та підходи. – К.: Фенікс, 2000. – С. 95.
2. Joseph K., Sumpton J. Equality. – London, 1979. – P. 67.
3. Will G. In defense of the welfare state // New report. – 1983. – Vol. 13. – № 5. – P. 24.
4. Ibid. – P. 25.
5. Plant R. Welfare and the value of liberty // Government opposition. – 1985. – Vol. 20. – № 3. – P. 299.
6. Hayek F. New studies in philosophy, politics, economics and the history of ideas. – Chicago, 1978. – P. 44.
7. Mead L. Beyond entitlement: The social obligations of citizenship. – New-York: Free Press, 1986. – P. 9-10.
8. Wood B. Labour market under threat? Sources of continuity in Germany, Britain, and Sweden // The new politics of welfare states / Edited by P. Pierson. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2001. – P. 396.
9. Торлопов В.А. Социальное государство в России: идеалы, реалии, перспективы. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 1999. – С. 53.
10. Gilmour J. Inside right. – London: Quartet, 1978. – P. 152.
11. Торлопов В.А. Вказ. праця. – С. 66.
12. Медведчук В. Социал-демократическая модель общественного развития и предпосылки ее становления в Украине // Полис. – 1999. – № 6. – С. 19.
13. Мулин К. Исторические ориентиры // Создавая социальную демократию. Сто лет Социал-демократической рабочей партии Швеции. – М.: Изд-во “Весь мир”, 2001. – С. 29-30.
14. Сіленко А. Соціал-демократична політика. Нові підходи // Нова політика. – 2001. – № 6. – С. 19.
15. Громыко А. Победы и поражения современной социал-демократической Европы // Полис. – 2000. – № 3. – С. 150.
16. Торлопов В.А. Вказ. праця. – С. 83.
17. Giddens E. Affluence, poverty and the idea of a post-scarcity society. – New York, 1995.

*Надійшла до редколегії 27.04.2004 р.*